

Työelämän kielitaidon tarpeet ja kielikoulutuspolitiikka

Julkaistu 12. huhtikuuta 2011. Kirjoittanut Marjatta Huhta.

Työelämän kielitaidon tarpeet kasvavat ja monipuolistuvat koko ajan. Suomalainen kielikoulutuspolitiikka ei kuitenkaan ole onnistunut vastaamaan näihin tarpeisiin. Tämä puolestaan johtuu kielikoulutuspolitiikkaa vaivaavista viidestä erilaisesta vajeesta. Mitä nämä vajeet ovat, ja miten niihin voitaisiin vastata?

Kielikoulutuspolitiikasta on herännyt vihdoin julkinen keskustelu. Opetusministeri Virkkunen (2/2011) ehdotti kansallisen kielistrategian laatimista Suomeen. Martti Ahtisaari (3/2011) kannattaa ajatusta ja esittää lisäksi kieliministeriä. On hyvä, että päättäjät heräävät ottamaan esille Suomen kannalta keskeistä kansallista kielivarantokysymystä, kun radikaalisti huononeva kielitaitokehitys on näkynyt tilastoissa jo yli kymmenen vuoden ajan.

Kielipolitiikkamme perustaa ei kukaan liene asettanut kyseenalaiseksi: kansalliskieliä on kaksi ja lisäksi vähemmistökieliä. Kielikoulutuspoliittinen toteutus sen sijaan on ollut onneton ja tuottanut lähinnä englannin ja ruotsin taitoa, sekä isoissa ja eliittikouluissa jonkin verran muitakin kieliä. Kokonaisuudessaan kaikkien muiden kielten opiskelu on radikaalisti vähentynyt ja kansallinen kielitaitovaranto supistunut. Maahanmuuttajat ovat tuoneet kielipalettiin lisää kirjoja, jota emme ole oikein osanneet hyödyntää.

Nykyinen kielikoulutuspolitiikka

Nykyisen kielikoulutuspolitiikan perusteet on luotu 70-luvun lopulla, jolloin kieliohjelmakomitean mietintö (1978) julkaistiin. Tässä omalle ajalleen kaukonäköisessä suunnitelmassa oli ilmaistuna jopa prosentuaaliset tavoitteet kansalliseksi kieliresurssiksi. Tavoitteita ei koskaan saavutettu, paitsi englannin osalta. Kaikkien muiden kielten osalta – espanjaa lukuun ottamatta – on jo vuosia tultu alaspäin, ja lasku jatkuu. Sen osoittavat mm. ylioppilaskirjoitusten kirjoittajamäärät eri kielissä. Suomesta on tulossa maa, jossa osataan äidinkieltä ja englantia sekä vähän ruotsia. Korkeakoulusta saa nykyisin valmistua osaamatta kolmatta kieltä. Tutkijat (mm. Kaplan & Baldauf 1997:312) suosittelivat kokonaistilanneanalyysin tekemistä joka vuosikymmen uudelleen. Meillä arvio on siten auttamattomasti vanhentunut, yli 30 vuoden takaa.

Työelämän kielitaidon tarpeet

Suomessa on eurooppalaisittain tutkittu ennätysellisen paljon kielitaitotarpeita eri aloilla (ks. Huhta 2010). Kielitaidon tarvekartoitukset ovat kerta toisensa jälkeen todistaneet, että elinkeinoelämässä tarvitaan lisää englantia, venäjää, ranskaa, saksaa, viroa ja espanjaa – sekä lisäksi Aasian suuria kieliä, kiinaa ja japania. Kielivalikoimaa on siis syytä laajentaa, koska yksi suurimpia kielitaidon ongelmia työelämässä on osattujen kielten vähyys. Miksi siis koulutusjärjestelmä ei reagoi tarpeeseen?

EK:n kielitarveselvityksen mukaan (2009) yritykset raportoivat kielten merkitystä rekrytointikriteerinä: englantia, ruotsi, venäjä, saksa, ranska, kiina, espanja, italia, norja, puola. Aasian vaurastuvat markkinat ja liiketoiminnan ulkoistaminen Aasiaan tulevat muuttamaan tarpeita hyvinkin nopeasti. Globalistuva elinkeinoelämä ja Suomen marginaalinen kielialue tarvitsevat siis useita kieliä. Myös sosiaali- ja terveystieteet ovat monikielistymässä. Tämä johtuu monikielistyvistä asiakaskannasta demografian muuttuessa. Myös hoitoalan henkilöstö monikielistyy. Sama kehitys on tapahtumassa kuntasektorilla: sekä asiakaskanta että henkilöstö monikielistyvät. Kulttuurialalla eri kielten ja viestinnän tarvekartoituksia ei tiettävästi ole tehty, mutta kulttuuri-ilmiot kuten musiikki, kuvataide, teatteri, ja elokuva ovat lähtökohtaisesti tulleet eri kulttuureista. Katsaus kulttuuriuutisiin kertoo omaa kieltään globalistuvasta kulttuurialasta niin kulttuurin lisääntyvän liikkuvuuden, median, kuin kulttuuriviennin kautta.

Tässä muuttuvassa työelämän tarpeiden maailmassa Suomen kielikoulutuspolitiikan vuodelta 1978 oleva kokonaisratkaisu ja siihen tehdyt irralliset muutokset ovat lakanneet palvelemasta kansallisen kielitaitovarannon vaatimuksia.

Kielikoulutuspolitiikan sokeat pisteet

Kielikoulutuspolitiikasta puhuttaessa muuttujien moninaisuus hämärtää asian ytimen: kansallisen kielitaitovarannon kehittymisen työelämän ja yhteiskunnan tarpeita vastaavaksi. Moninaisuudenkin vuoksi kielikoulutuspolitiikan kysymyksiin on päättäjien ollut vaikea tarttua. Kielikoulutuspolitiikka on tyypistynyt irrallisten ilmiöiden ratkaisemiseen: ruotsin kurssien vähentäminen, luokaton lukio, peruskoulun tuntijako, ruotsin taitovaatimusten korottaminen. Kielikoulutuspolitiikkaamme vaivaa vähintään viisi vajetta, joiden vuoksi kielikoulutuspolitiikka on jäänyt tuuliajolle.

Ensimmäinen kielikoulutuspolitiikan vaje on **kielikoulutuspolitiikan hahmottamisvaje**, joka liittyy siihen, että kielikoulutuspolitiikan päätöksenteko ja toteutus hajaantuvat eduskunnasta useille eri tahoille: oikeusministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, ylioppilastutkintolautakunta, Opetushallitus ja kuntien peruskoulut, lukiot ja ammatillinen toinen aste sekä korkea-asteen eri tavoin hallinnoidut kuntayhtymien osakeyhtiöt, säätiöt ja valtio. Tästä hajanaisuudesta johtuen ei pohdita riittävästi erillisten päätösten mahdollisia ei-toivottavia seurauksia. Kuitenkin jatkuvat pienet kielikoulutuksen heikennyspäätökset kumuloituvat ajan kuluessa merkittäviksi vaikutuksiksi. Samanaikaisesti kun poistetaan kursseja yhtäällä, saatetaan lisätä tasovaatimuksia toisaalla, ja aiheutetaan kielikoulutukselle ylipääsemättömiä opetuksen ongelmia.

Toinen kielikoulutuspolitiikan pulma on **auktoriteetti- ja päätöksentekovaje**. Tämä on kysymys siitä, kenelle kielipolitiikan kokonaissuunnittelu kuuluu ja keillä toimijoilla on aikaa niin monitahoisen ja hahmottoman ilmiön tutkimiseen ja päätösten valmisteluun. Opetus- ja kulttuuriministeriöltä puuttuu henkilö, jolla olisi kieliasiat vastuullaan. Jyväskylään on muodostettu valtakunnallinen kielikoulutuspolitiikan verkosto. Verkoston toiminta ja rahoituspohja ovat lyhytkestoisella pohjalla. Sitoutuminen pitkäkestoiseen, jatkuvaan, systemaattiseen kielikoulutuspoliittiseen työhön sekä tilanteen uudelleenarviointiin joka vuosikymmen uudelleen on vaakalaudalla. Ilman pitkäaikaista rahoitusta, johtoa ja määriteltyä roolia Kieliverkosto jää keskustelukerhoksi. Tutkijoiden keskustellessa poliitikot, päätöksentekijät ja valtionhallinto voivat jatkaa kansalliselle menestykselle haitallista hiljaiseloa. Nyt esitetyt kieliministeri ja kielikoulutuspoliittinen strategia ovat siten tarpeellinen askel oikeaan suuntaan, joka osaltaan ratkaisee auktoriteettiongelmaa, JOS poliittiset päätöksentekijät vaalien jälkeen asian ratkaisevat.

Kolmas syy kielikoulutuspolitiikan seisotusvaiheeseen on **sidosryhmien osallistamisvaje**. Vuonna 1978 riitti, että yhteiskunnalla oli kielikoulutuksen toteuttajan, ei tarvitsijan, rooli. Tämä näkyy mm. Takalan laatimassa kielikoulutuspolitiikan mallissa vuodelta 1979. Maailma on muuttunut. Monikulttuuristuvassa, globaalistuvassa Suomessa useat yhteiskunnan toimialat tarvitsevat kieliä. Tämä tarkoittaa sitä, että kielten tarvitsijat – teollisuus ja liiketoiminta, elinkeinoelämän palvelusektorit, kulttuuri – on otettava mukaan kielikoulutuspolitiikan suunnitteluun. Lisäksi, kun työelämän kielitaitotarpeita on paljon tutkittu, on tarpeen tunnistaa ja tunnustaa kielitaitotarpeiden tutkijat yhdeksi sidosryhmäksi. Myös ammattikielten ja -viestinnän asiantuntijat ja työelämän kielikouluttajat ovat sidosryhmiä, jotka tuntevat ammattialojen kielen ja viestinnän tarpeita oman työnsä kautta. Niitä on Suomessa ammattikorkeakouluissa yli 1 000, yrityksissä satoja, toisella asteella noin 1600 ja yliopistoissa satoja. Ammattikielten ja -viestinnän opettajilla on nykyisin myös yhdistys, joka voi tehdä yhteistyötä kielikoulutuspolitiikan strategian laatimisessa.

Elinkeinoelämän nimellistä kuulemistä on toki ennenkin harrastettu, mutta nimellinen osallistuminen ei ole samaa kuin sidosryhmien osallistaminen. Yksi esimerkki sidosryhmien liian vähälle huomiolle jättämisestä on Opettajankoulutus 2020 -mietintö, jossa arvioitiin tulevaisuuden opettajatarvetta. Elinkeinoelämän edustukseksi asian mietinnässä riitti yhden edustajan läsnäolo yhdessä kokouksessa. Uuden kielikoulutuspolitiikan on välttämätöntä osallistaa merkittävät sidosryhmät pitkäkestoiseen ja rakentavaan tiedonrakentamiseen, kuten Huhdan kielikoulutuspoliittisessa mallissa (2010: 233) on esitetty. Kielikoulutustarpeiden arviointi lähtee sidosryhmistä, etenee koulutuksen infrastruktuuriin ja kielikoulutusstrategiaan. Vasta näiden perusteiden pohjalta on mahdollista edetä kieltenopetuksen ja -oppimisen kehittämiseen.

Neljäs kielikoulutuspolitiikan tekoa monimutkaistava vakava tekijä on **tutkimus- ja tiedonkeruuvaje**. Kielten ja viestinnän tarvetutkimuksen perusteella tiedetään, että kansallisen kieliresurssin on oltava moninaisempaa ja runsaampaa. Kuinkin kielten tarvekartoitusmenetelmät ovat vielä varsin kehittymättömiä. Keskeinen kysymys on, miten määritellään kielitaidon tarve. Jos Nokian edustaja sanoo, että kiinaa tarvitaan ja Mäntsälän Metalli sanoo, että kiinaa tarvitaan, luku yksi kuvaaman kumpaakin on lähtökohdiltaan riittämätön. Kielitaitotarpeen mitta on myös määriteltävä: onko tarve silloin, jos tarvitsee joka päivä, kerran kuussa vai joskus tulevaisuudessa? Kielitaidon tarvetutkijat tietävät, että jokainen tarvekartoitus on käyttänyt eri mittareita tarpeen arviointiin. Seurauksena kielitarvetilastoja ei voida luotettavasti vertailla eikä tehdä luotettavia johtopäätöksiä muutoksien suuruudesta, suunnasta kylläkin.

Tutkimus- ja tiedonkeruuvajeeseen liittyy myös kielten osaamisen mittaussvaikeus. Jos tavoitteena on kielten kansallinen osaamisvaranto, osaamista tulee voida mitata yhtenevällä, vertailukelpoisella tavalla. Esimerkiksi peruskoulun ja lukion kielten osaamista on mahdollista mitata Eurooppalaisen viitekehyksen mittaristolla, mutta tilastoja siitä, miten erilaajuisten oppimäärien (A1-oppimäärä, B1-oppimäärä) avulla synnytetty osaaminen näkyy Eurooppalaisen viitekehyksen asteikolla, ei ole käytettävissä. Nyt tilastoja löytyy eri asteikoilla, eri oppimäärillä, eri arvosanoilla (0-5, 4-10) ja kokonaisvarantoa on vaikea mitata.

Kieliosaamisvarannon mittaamiseksi tarvitaan uutta, yhtenäistä eri koulutusasteilla sovellettavaa mittaristoa, jotta kehittyvää kansallista kielivarantoa voidaan mitata. Esimerkiksi tällä hetkellä ammatilliselta toiselta asteelta on käytettävissä vain tieto siitä, mitä kieliä tarjotaan, ei tietoa siitä, miten moni suorittaa opinnon loppuun. Ammattikorkeakoulujen AMKOTA-tiedoissa on vasta vuodesta 2010 ryhdytty keräämään tietoa kielen loppuun suorittaneiden määristä. Tosiasiaksi jää, että emme nykyisten tarvemittarien ja osaamismittarien avulla tiedä kansallisen kielitaitovarannon todellista määrää. Tämä on kielikoulutuspolitiikan tekoa vaikeuttava neljäs vaje.

Viides kielikoulutuspolitiikka vaivaava tekijä on **ajan merkkien lukemisivaje**. Kielten oppiminen on hidas prosessi: työelämää hyödyttävään toimivaan taitoon tarvitaan vähintään 1200 tuntia työtä (Huhta 2010: 62). Kun kansallisia tilastoja ei ole saatavissa kuin ylioppilaskirjoitustulosten muodossa, näemme huononevat tulokset vasta lyhyeltä ajalta. Tosiasiassa tilanne on huomattavasti vakavampi kuin vielä tilastot osoittavat. Moni perhe on jo nyt päättänyt olla valitsematta kolmatta kieltä perusopetuksessa, mikä näkyy tilastossa vasta 10 vuoden päästä. Emme vielä näe lainkaan, miten lyhytnäköisesti kielikoulutuspolitiikan on annettu ajalehtia. Emeritus professori Takala, kielikoulutuspolitiikan tuntija, kutsuu tilannetta kriisiksi. Organisaation toimintaa aloitettaessa on tapana muodostaa visio, missio, ja strategia vision toteutumisen varmistamiseksi. Kielikoulutuspolitiikan visio on 30 vuotta vanha – joten strategian teko on todellakin paikallaan.

Pienelle maalle ja rajatulle kielialueelle kielten moninaisuus on kilpailukeino. Kielikoulutuspolitiikkatyö on mahdollista aloittaa tekemällä tilanearvio ja ryhtyä suunnittelemaan uutta 2010-luvun kielikoulutuspolitiikkaa. Sen perustaksi tulee ensiksi sopia kestävä arvopohja ja kielikoulutuspoliittinen missio. Silloin on otettava mukaan sidosryhmät ja kieliresurssin tarvitsijaorganisaatiot täysvaltaisina jäseninä vaikuttamaan siihen, että yritysten ja yhteiskunnan kielitaitotarpeet otetaan huomioon. (Huhta 2010.) Suomi tarvitsee vahvaa monikielitaitoisuutta, kouluasteelta toiselle eteneviä kielijatkumoa, kokonaisnäkemykseen perustuvaa kielikoulutussuunnittelua ja toimijatahoa, jolla on valtuutus ja arvovalta tällaisen kielistrategian ajamiseen.

Uusi kielikoulutuspolitiikkamme tarvitsee siis kielikoulutuspoliittisen johdon ja toimijat. Se on pienen kielialueen strateginen valinta. Ratkaisu lähtee nykytilanteen kartoituksesta. Siinä tarvitaan mukaan sidosryhmät, jotka pitkäkestoisessa yhteistyössä antavat todellisen kuvan nykytilanteesta ja käsityksen kielitaidon tarpeista. Tämä osaltaan auttaa ajan merkkien lukemiseen niilläkin vajavaisilla tutkimuksilla, jotka nyt ovat olemassa. Sovitaan menetelmistä ja tutkimus- ja tiedonkeruujärjestelmistä, joiden avulla pitkäkestoinen kieliresurssin arviointi voidaan mitata ja todentaa. Tällaisessa yhteistyössä voi syntyä kielikoulutusstrategia, joka vastaa työelämän ja yhteiskunnan tarpeisiin.

Kirjoittaja on tekniikan tohtori Marjatta Huhta, joka toimii Metropolia ammattikorkeakoulussa vieraiden kielten ja viestinnän yliopettajana. Aalto-yliopistolle tehdyn väitöksen aihe liittyy kielikoulutuspolitiikkaan (Huhta 2010).

Lähdeluettelo

Huhta, M. 2010. Language and communication for professional purposes - needs analysis methods in industry and business and their yield to stakeholders. Espoo: Yliopistopaino.

Kaplan, R.B. & Baldauf Jr. R. B. (1997) Language planning. From practice to theory. Clevedon: Multilingual Matters.

Kieliohjelmakomitean mietintö (1978). Komiteamietintöjä 1978: 60. Helsinki: Opetusministeriö.

Opettajankoulutus 2020. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:44. Helsinki: Opetusministeriö.

Tähän artikkeliin liittyvät asiasanat:

[kielikoulutuspolitiikka](#), [työelämä](#)